

Jek pušimos la istorijaka fonetikako la kêldêraricko šibaki: le vokalongê žutengi *e : ê* aj *i : î* distribucîja²

1 O pušimos

Kata jek rig, ê problema la polekraki le neve kêldêraricko vokalongi /ê/ aj /î/ (fonetikaki transkripcîja: [ə], [i]) šaj dićol nupr'a phari: von sî phangle le kontaktosa la řumînicko šibasa. Kata aver rig, la fonologijaki distribucîja kadale vokalongi ande řumînicko šib naj vorta jek-falo sar ande kêldêraricko. Ande k hram pa kađa dela (Boretzky 1991; maj-angle: Boretzky 1994) hramol-pe kê, makar o pařuglimos **e* > ê aj **i* > î le kêldêrar'a linesas-les kata-l řumînur'a aj nigêrdesas-les ande peski šib, von "ći-dine gata" o pařuglimos aj anda kođa, phenkê, ê distribucîja naj vuži.

O Borecko ģindil kê li-duj pařuglimata šutesas-pe ande řomani šib le vorbenca kaj le řom line-le vunžile kata-l řumînur'a. Maj-angle, phenkê, sa kadala pařuglimata buhlile p-êl purane (angla-jevropakê) vorbi, kađa kê ê řomani šib naj numa kê barvajli do neve fonemena (/ê/ aj /î/) kaj nas maj-anglal, ama vi, phenkê, la te-imitujil avr'a šiba-ka fonetikakê zakonur'a. Anda kođa, phenkê, ê řomani šib del-ame šajimos khê neve dikhlimasko pe la fonetikakê procêsur'a and-êl šiba kaj sî ande lende bari intêrferencîja. Sostar kađa? Ka kađa ideja nigêrêl le Boreckos o fakto kê, sar vo ģindil, ê distribucîja /e/ : /ê/ našti phenel-pe mišto andrune řomane zakononenca (makar la distribucîjasa /i/ : /î/ pharimata naj).

Te-sikavas vorta pa soste sî vorba. Pa pařuglimos **i* > î o Borecko hramol kađa: phenkê, o pařuglimos kêrdol ande řomani šib pala sa kadala konsonancî sar ande řumînicko: *s*, *z*, *š*, *ž*, *c*, *x*, *ř* (< **rr*). Apo: **sir* > *sîr*, **šing* > *šîng*, **řil* > *řîl* aj kađa maj-int'a. Kado ćaćes dićol sar vunžilimos anda-j řumînicko šib ande la fonologijaki sistema.

O pařuglimos **e* > ê sî aver dela. O Borecko del trin kondicîji kadale pařuglimaskê: (a) pala sa kadala konsonancî sar o pařuglimos **i* > î, te-dikhas: **šero* > *šero*,

1 Najisîv la Je. K. Molćanovakê aj le S. Lašinoskê.

2 Kađa buti kêrdili le fondoskê «РГНФ» ažutimasa: granto №16-34-01044: «Изучение и описание влашских диалектов цыганского языка в России».

**zen* > *zên*, **koře* > *kořê* aj k.m.i.; (b) angla kadala konsonancî (trin vorbi): **veš* > *vêš*, **beš* > *bêš*, **peř* > *pêř*; (c) pala velaro konsonancî: **kerav* > *kêrav*, **ger* > *gêr*, **kher* > *khêr* aj k.m.i. Sa kado kêrdol and-êl agora: **našel* > *našêl*, **dikhel* > *dikhêl* aj k.m.i.

O Borecko kêrêl buti do subdijalektonenca. Ande jekh lendar maj-sî o pařugli-mos **e* > *ê* and-êl agora pala /*r*/, t.d. **merel* > *merêl*, aj ande aver ê kombinacîja *re* ašel: *merel*. Vo gîndil kê ê fonema /*ê*/ buhlili kathe pa-j analogîja aj kê o procêso naj regularo.

Êta, m'al kê kak distribucîja sî, ama ašel êk pušimos: sostar mothol-pe *mutêr*, *putêr*, *bêřš*, *têrno*, ama *perav*, *tover*? O Borecko hramol: angla /*r*/ sî flukuacîja aj ê-jekh regularo zakono naj. Vo gîndil kê kado sî khê rezultato la intêferencîjako, aj kê la fonologîjaki teorîja trubul pařugli kaste-lel sama kodo falo situacîja, kana le divini-tor'a korkořo ê-žanen êe fonema mothon ande sako konteksto³.

Ande kađa hram kamav te-sîkavav kê le Boreckoski ideja naj vorta aj te-thav-ma pala la tradicîjaki fonologîja.

2 Ê akanuni sinxrono distribucîja

And-o dijalekto kaj hramol pa leste o Borecko naj ê-jekh sinxrono fonologîjaki distribucîja mařkar le vokaļa /*e*/ : /*ê*/ and-êl vorbi sar *per* : *pêř*, *tover* : *putêr*. Ande kadala vorbi o konsonanto zuralo lo, kê ande kado dijalekto naj kovle fonemi **/*t*'/, **/*p*'/ aj k.m.i. (Boretzky 1994: 21). Buřol kê kothe /*e*/ aj /*ê*/ sî řacune hulade fonemi.

Kasavi situacîja naj ande sa-l kêldêraricko dijalektur'a. Me akana kamav te-dikhav p-êl dine anda kêldêraricko dijalekto anda-j Ŗusîja (aj ê Ukraĵina). Êta la fonologîjaki sistema ande kodo dijalekto:

konsonancî										vokaļa		
<i>p</i>	<i>p'</i>	<i>t</i>	<i>t'</i>	<i>k</i>	<i>k'</i>	<i>c</i>			<i>ć</i>	<i>i</i>	<i>î</i>	<i>u</i>
<i>ph</i>	<i>ph'</i>	<i>th</i>		<i>kh</i>	<i>(kh')</i>					<i>e</i>	<i>ê</i>	<i>o</i>
<i>b</i>	<i>b'</i>	<i>d</i>	<i>d'</i>	<i>g</i>	<i>g'</i>						<i>a</i>	
<i>m</i>	<i>m'</i>	<i>n</i>	<i>n'</i>									
<i>f</i>	<i>f'</i>			<i>x</i>		<i>s</i>	<i>(s')</i>	<i>ř</i>	<i>ś</i>			
<i>v</i>	<i>v'</i>			<i>ř</i>		<i>z</i>	<i>(z')</i>	<i>ž</i>	<i>ź</i>	<i>h</i>		
		<i>l</i>	<i>l'</i>									
		<i>r</i>	<i>r'</i>						<i>j</i>			

3 Vo hramol: "Thus the whole problem hinges on the uncertainties of phonetic realization rather than on the existence of shared or distinct environments. (It should be added here that the problem is inherent in our types of phoneme theory, since we postulate that all sounds found in an utterance must be assigned to phonemes unambiguously. In my opinion, this assumption is wrong, at least as far as ongoing sound change is concerned.)" (Boretzky 1991: 11).

Dikhas kê ande kodo dijalekto sî trin tipur'a konsonantongê⁴: (1) sadajek-zurale, (2) sadajek-kovle aj (3) žutune, kaj daštin te-aven zurale vor kovle. Le sadajek-zurale aj le sadajek-kovle konsonancî ček-data cí-nakhên jekhavrênde and-êl formi jekha vorbakê. Te-dikhas: /š/ sî sadajek zuralo ande sa-l formi: *našâv*, *našês*, *naš*, aj /s/ sî sadajek kovlo: *pušâv*, *pušêl*, *puš*. Le žutune konsonancî šaj aven zurale vor kovle, sar and-êl vorbi *ph'êrdo* : *phêrnò*. Makar šaj aven zurale vor kovle vi ande jekh vorba: *žanâv* (*n* angla *a*) : *žan'ès* (*n'* angla *e*), von cí-kêrên jekh fonema, ama duj, anda kođa kê šaj aven ande jekhfalo konteksto: *phak* : *ph'an* (kata *ph'ej*).

Ande Ŗusija aj ande Ukrajina sî trin šêrone kêldêraricko subdijalektur'a. Le nêciji bušon: moldovâja, jonêšti, gêrkur'a (pa moldovenicko subdijalekto dikh *Ослон аvela-1*; pa jonešticko dikh *Деметер/Деметер 1990*).

Sar sî distribujime lende amarê vokala? (Te-ašavas akana rigate o pušimos lenga polekrako.) Vušoro sî te-dikhas kê ê sinxrono distribucija le žutengi /i/ : /î/ aj /e/ : /ê/ ande akanuni Ŗusicko kêldêraricko šib phangli la numa le konsonantonca.

Apo, ka-l jonešti ê sinxrono distribucija ande kombinacija CV sî kasavi:

konsonancî: C=	sadajek-zurale	žutune	sadajek-kovle
	<i>š ž ř x c s z h</i>		<i>š z ć j</i>
	<i>p ph b m f v</i>	<i>p' p' h b' m' f' v'</i>	
	<i>t d n l r</i>	<i>t' d' n' l' r'</i>	
	<i>kh k g</i>	<i>kh' k' g'</i>	
vokala: V =	<i>_ê, _î</i>		<i>_e, _i</i>

Kado bušol kê anda vudud la sinxronon'a fonologijako, naj problema le alomaski jekhê vor avrê vokalosko. Le fonemi /i/, /e/ šaj aven numa pala-l kovle, aj /î/, /ê/ numa pala-l zurale konsonancî: /tê/ : /tê/, /tî/ : /tî/ (aj naj **/tê/, **/tî/ aj k.m.i.).

Le huladimata maškar le trin subdijalektur'a sî kasave:

	jonešti:	moldovaja:	gêrkur'a:
<i>*ki, *gi, *khi</i>	> <i>k'i, g'i, kh'i</i>	<i>tî, dî, cí</i>	<i>tî, dî, cí</i>
<i>the</i>	> <i>cê</i>	<i>će</i>	<i>će (?)</i>
<i>*re</i>	> <i>rê</i>	<i>rê</i>	<i>r'e</i>

4 Maj-vorta sas-k-avel te-divinisardamas kathe pa "morfo(fo)nemi", ama kasave xurdimata cí-tribun-ame (maj-but: dikh *Ослон аvela-1*: «Морфонология»).

5 And-êl klitiki aj vuni neve (vunžilime) vorbi šaj aven aj vi *k'i, g'i*.

Te-dikhas:

**kinel* > jon. *k'inèl*: mold., gêrk. *tinèl* (sa kaða: rum. **cheaia* → *k'àja* : *tàja*)

**ginel* > jon. *g'inèl*: mold., gêrk. *d'inèl*

**khino* > jon. *kh'inò*: mold., gêrk. *ćinò*

Buşol kê ka-l moldovaja aj ka-l gêrkur'a ê fonema /*kh*/ kêrdili sadajek-zurali (manaj **/*kh*/). Ê fonema */*th*/ naj knanikaste: kêrdili vaj /*c*/ (sadajek-zurali) vaj /*ć*/ (sadajek-kovli): **them* > jon. *cêm*: mold., gêrk. *ćem*

Akana hařaras kê ê problema kaj sî amengê te-putras-la naj and-êl vokala kor-kořo, aj numa and-êl konsonancî⁶.

3 O žuto i : î

Sar vorta hramol o Borecko, kathe problemi naj. Pala-l sadajek-zurale konsonancî avel numa o vokalo *î*, so sî naturalo. Pala sa aver konsonancî avel maj-but o vokalo *i*, ama sî vuni vorbi le vokalosa *î* (and-o kvadrato ande tabela). Sa kasave vorbi sî avrê vorbengê varijancî nev'a polekraskê (sa ande naj-maladi [bi-akcêntoski] silaba). Ame, ćacîmasa, ći-žanas sar vorta kêrdile kadala fakultativo (!) pařuglimata, ama sî hařardo kaj von naj phurê:

pîtrêl ~ *putrêl*: nevi delabijalizacîja (ama numa *mutrêl*)

mîřo ~ *muřo* (~ *munřo*): delabijalizacîja phangli la kombinacîjasa -*unř*- (?)

pînrô ~ *punrô*: sar o paluno

bîstrêl ~ *b'istrêl*: depalatalizacîja (?) angla-j zurali kombinacîja -*str*- (?)

mîřav'èl: metateza vor kontaminacîja *řimav'èl mor'èl* (?)

brîşînd < **bêřîşînd* vaj **brêřîşînd* angla *î*; trubul te-phenas kê ê kontrastivo zor la fonemako /*i*/ bi akcêntosko sî dêtêt ćigni; and-o řusicko dijalekto pharo sî te-phenes so j kado: *brîşînd* vor *brêřîşînd*; sajek kadala vorbasa problema aşel, kê sî dijalektur'a le vokalosa -*i*-: lovar., romungro (aj aver) *brîşînd*, ama krîm. *breřýn* aj gurb. *brşînd* (silabako!)

Ande sa aver vorbi nakhli ê normalo êvolucîja **i* > *î* pala-l sadajek-zurale konsonancî. Akana o puşimos sî: sar kêrdile kadala sadajek-zurale konsonancî? Sar hramol o Borecko, kaða situacîja kêrdili ande but řumînicko dijalektur'a (Boretzki 1991: 5), kaî sî

6 Maj-trubul te-phenas kê ê fonemi /*s*/, /*z*/ sî marginalo, te-dikhas, sî numa jekh vorba *s'a* (varijanto: *sa*) < **seja* < **saj+a* < (?) **săui+ă* (sar *kaða* < **kadeja* < **kadaj+a* < **kādăui+ă*). Maj-oprê kadala fonemi nikêras sadajek-zurale, kê and-êl purane vorbi angla **e* vor **i* von naj.

rum. dijal. *sîtă* < *sită*, *zîd* < *zid*, *bășică* < *bășică*, *jîr* < *jir* aj k.m.i. (Rosetti 1986: 625). Sa kada kêrêl o purano rumînicko konsonanto *rr* (Rosetti 1986: 480): rum. *rîd* < **rrîd* (= dijal. *rrîd*) < **rridu*. Ka-l kældêrar'a ê korespodencija sî / ř/. Jekh sadajek-zuralo purano romano konsonanto kaj naj ka-l rumînur'a sî /x/.⁷

Te-dikhas maj-anglal o žuto i : î. Êta o materijalo (numa purane vorbi):

pala zurale konsonanci:		pala kovle konsonanci:	
C:	V = î	C:	V = i
naj-žutune:			
/š /	<i>brîšînd, šîl, šîng ...</i>	/ś /	<i>šib</i>
/ž /	<i>vužî</i>	/z /	<i>zi</i>
/ř /	<i>řîl, muřî, řîmavêl, çurîndel</i>	/ć /	<i>ćikèn, ćikàt, ćil, ćik, ćingàr</i>
/x /	<i>xîv, xînz ...</i>	/j /	<i>xajîng</i>
/h /			
/c /	<i>avcîn, cîgnò, cîrdel ...</i>		
/s /	<i>sîr; sîm, sîkavêl, sîgo ...</i>		
/z /			
/th /			
žutune:			
/k /		/k' /	<i>jon. k'iràl, k'ilò, k'idel ...</i>
/kh /		/kh' /	<i>jon. kh'inò</i>
/g /		/g' /	<i>jon. g'ilî, g'in'èl ...</i>
/f /		/f' /	
/n /		/n' /	<i>žen'î, n'igêrêl...</i>
/l /		/l' /	<i>kolîn, lîl, lîk(h), lîm, g'ilî ...</i>
/v /		/v' /	<i>asv'in, vi ...</i>
/r /	<i>brîšînd</i>	/r' /	<i>r'in, r'ig, šur'î, bar'î, avr'î ...</i>
/p /	<i>pînřo, pîtrêl</i>	/p' /	<i>p'ir'î, sp'idel ...</i>
/ph /		/ph' /	<i>ph'ivlò, ph'iràs</i>
/b /	<i>bîstrêl</i>	/b' /	<i>b'istrêl, b'ilàl, b'î ...</i>
/m /	<i>mîřò, mîřavêl</i>	/m' /	<i>m'ilàj, m'inž ...</i>
/t /		/t' /	<i>kušfik, pativ, daštil ...</i>
/d /		/d' /	<i>div, dikhlò, điz, avdîn ...</i>

7 Ande amaro "moldovenicko" subdijalekto pala /x/ si flukuacija: *xiv'ici ~ xiv'ci*. Ande jekh-duj vorbi si /x/ angla /e/, t.-d. *burnix'ênca*. So j kado fenomeno, či-zanas vorta, ama diçol sar sêmno le dujtune stratosko (maj-but: dikh Ослон *avela-1*: «Морфонология»). And-êl purane vorbi ê distribucija vužî la.

4 O žuto e : ê

Akana te-dikhas o žuto e : ê (numa angla-jevropakê vorbi):

pala zurale konconançi:

C: V = ê

pala kovle konconançi:

C: V = e

		naj-žutune:	
/š /	šêl, šêrò, muršès, bêrsès-, pašè...	/s /	šel, r'isès, lasè, pušèl...
/ž /	vuzè	/z /	ženò, gazè...
/ř /	phanrès-, cóřè, sàvorè...	/č /	čer(h)an, khančès-, mold. kočè, čem [< *-the-]
/x /	šaxès-, solaxèn-...	/j /	jekh, šošojès...
/h /	hêr, hêrùj		
/c /	jon. kocè [< *kothe], cêm [< *them]		
/s /	sêrèl, d'esès-...		
/z /	zên; b'ezèx, bozès-...		
/th /			

		žutune:	
/k /	kêrkò, kêrèl, žukèl, -kè...	/k' /	jon. k'ermò, k'ernò
/kh /	khêr, jakhèn-, khêlèl...	/kh' /	
/g /	gêr, r'igèn-, gèlò, mangèl; -gè...	/g' /	(numa jevr.: feli)
/f /		/f' /	kanès-, anèl, žanièl...
/n /		/n' /	les, lel, balè, khêlès...
/l /		/l' /	iv'ènd, tov'èr, av'èr, lov'è, av'èl...
/v /	vêš, zêvèli	/v' /	gêrk. r'ez (?), amar'è, kêr'ès...
/r /	mold., jon. rêz, amar'è, kêr'ès...	/r' /	p'elò, p'exà...
/p /	pêř	/p' /	ph'ej, ph'èrdò, ph'erèl...
/ph /	phêrnò	/ph' /	b'eng, b'erànd, xab'è, jon. g'ilàb'el...
/b /	berš, bêrk	/b' /	m'el, xum'èr, mom'elī...
/m /		/m' /	
/t /	têrnò, têrdò, putèr, mutèr, bistèr	/t' /	têle, tè-, -tè, mold., gêrk. fèrmò, fèrnò...
/d /		/d' /	d'es, d'el, -d'e...

Apo, pala-l naj-žutune konsonancî, sar le žutesa /i/ : /î/, alomos naj (so sî trivijalo). Ama pala-l žutune ê distribucija sî kasavi:

- (a) pala-l velaro konsonancî – /ê/;
ankaladimata: jon. *k'ermò*, *k'ernò* (mold. > *t'ermò*, *t'ernò*);
- (b) pala **r* – mold. aj jon. /ê/ : gêrk. /e/;
- (c) pala **v* – /e/;
ankadalimata: *vêš*, *zêvêli*;
- (d) pala aver konsonancî – /e/;
ande kombinacija -êrC- – /ê/: *bêrš*, *têrnò* aj aver;
ankadalimata: imperativur'a: *putèr*, *mutèr*, *bistèr*, ê vorba *pêř*.

Kađa situacija daštis te-phenas-la mišto anda vudud la dijaxronijako. Maj-anglal te-dikhas ê regularo êvolucija aj maj-inŕa le ankaladimata.

5 Ê regularo êvolucija

Sî amengê te-kêras khê cigni rekonstrukcija, kaste-dikhas sostar pala-l žutune konsonancî šaj avel vi /e/ vi /ê/.

A. And-êk purani vr'am'a ande sa le silabi tiposkê *-erC- o vokalo xasajlo aj o sonanto kêrdilo silabako: *-erC- > *-rC-:

**uarVša*- (pali *varisa*-, varijanto) > **barVš* > **berš* > **břš*
uaraka- <वरक> > **uarakk(h)a*- (?) > **barak(h)* > **berk(h)* > **břk(h)*⁸
phēta*-... (phēnta*, T: 9107, s.v. **phēnta*-) +...+ -*aka* > **pherno* > **phyno*
tāruṇa- <तरुण> > **tarn*- + -*aka* > **terno* > **třno*
kātuka- <कटुक> > **karka*- (?) + ? > **kerko* > **křko*
? > **terdo* > **třdo*

Ama kothe, kaj ê silaba nas phandadi jekhê konsonantosa, o pařuglimos nas:

**ghara*- > **kher*, ? > **ger*, ? > **her*, ? > **berand*; **šVr*-... > **šero*
**karati* > **kereš*; **pařati* > **perel*; *bhāрати* <भरति> > **phereš*; *smarati* <स्मरति> > **serel*

8 Kathe ame das khê nevi êtimologija: pur.-ind. *varaka*- <वरक> *'êk falo caľa' (T: 11310 – m: 'cloak', n. 'cloth, cover of a boat', amari vorba *bêrk* cirdel-pe ka mižloćino falo, kê lako butuno gin sî *bêrkâ*, dikh Oslon 2012). Jekh šajimos sî kê o arakhlimos le konsonantosko -k- phanglo lo la redukcijasa (> **uaraka*-; vorta sar **katuka*- > **karka*- 'kêrko?'), aj o dujto sî kê, najis le akcêntoskê p-o agor (ći-žanas o akcênto ande kađa vorba), kêrdili geminacija (**uarakkâ*-), aj naj lenicija (***uaraha*-; aj vi ande *kêrkò* sî kado šajimos). O Bubeniko hramol pa-l maškar-indicko šiba (prakritur'a): "The rule of lenition was blocked if the original accent was located on the following syllable" (Bubenik 1996: 57). Aj katar sî ê aspiracija (ande vuni řomane dijalektur'a: lov., êrli, křim. *brehk*)? Kathe šaj anas ê vorba *jekh* < **êkka* < pur.-ind. *êkâ*- <एक> (la geminacijasa aj la aspiracijasa).

B. Palatalizaciĵa: vuni konsonanci kovlile angla dopaš-vokalo *j*:

**rj* > *r'*; **lj* > *l'*; **nj* > *n'*;
 **tj* > *t'*; **dj* > *d'*; **thj* > *th'*;
 **kj* > *k'*; **gj* > *g'*; **khj* > *kh'*

C. Dopaš-palatalizaciĵa: vuni konsonanci kovlile angla-l vokala *i* aj *e*, ama ĉi-kêrdile hulade fonemi; kado procêso sas numa fonetikako:

angla *i*:

**ri* > [*ri*];
 **ki* > [*ki*]; **gi* > [*gi*], **khi* > [*khi*];
 **li* > [*li*], **ni* > [*ni*];
 **ti* > [*ti*]; **di* > [*di*], **thi* > [*thi*];
 **pi* > [*pi*]; **phi* > [*phi*]; **bi* > [*bi*]; **mi* > [*mi*]; **vi* > [*vi*] (aj **fi* > [*fi*]);

angla *e*:

**re* > [*re*] (maŝkar le ruŝicko kêldêrar'a – numa le gêrkur'a)
 **le* > [*le*], **ne* > [*ne*];
 **te* > [*te*]; **de* > [*de*], **the* > [*the*];
 **pe* > [*pe*]; **phe* > [*phe*]; **be* > [*be*]; **me* > [*me*]; **vi* > [*ve*] (aj **fi* > [*fe*]);

D. Fonetikako paŝuglimos le vokalon-go: pala-l zurale konsonanci (*s*, *z*, *ŝ*, *ž*, *k*, *kh*, *g*, *r*, *ř*, *h*, *x*, *c*) aj ande la vorbako astarimos, ama naj pala-l (dopaš-)kovle:

**e* > ê: **sel* > ŝêl; **zen* > zên; **her* > hêr; **kher* > khêr; **keras* > kêràs;
 **perel* > mold., jon. *p'erèl*: gêrk. *p'er`èl*; **ej* > êj (varijanto *jej*);
 **i* > î: **sil* > ŝil; **vuži* > vužî; **sir* > sîr; **řil* > řil; **xiv* > xîv;

E. Pala kado xasavol la silabako **r* > êr:

**brš* > bêrŝ; **trdo* > têrdò aj k.m.d.⁹

F. Ande ruŝicko kêldêraricko ŝib: sa le dopaš-kovle kêrdon kovle: *đ* > *d'*, *γ* > *v'* aj k.m.i.: akana ŝi jekh-f'alo /*d'*/ ande vorba *đel* (dopaš-kovlo) > *del* sar *des* (kovlo) > *d'es*, ama ande la Jevropakê dialektur'a aŝen le dopaš-kovle aj le refleksur'a hulade le, te-dikhas: *g'es* < *d'es* < **djes* aj *del* < *đel*.

Faj-ma kê akana phend'am miŝto sa le vorbi kaj nakhle ê regularo êvoluciĵa. Akana te-dikhas maj-anglal le huladimata maŝkar amarê subdijalektur'a (-*rê*- vor -*r'e*-) aj pala kodo sa le ankaladimata.

⁹ Sas o konsonanto jek kata sadajek-kovle konsonanci – apo **r* > *er* (naj **êr): ŝi-ame numa jek kasavi (iranicko) vorba **črhan* > *čerhàn*.

6 O kontrasto *rê* : *r'e*

Sar diçol ande (C) maj-oprê, angla vokalo */e/ le velaro konsonancî ašile zurale ka sa-l řusicko kêldêrar'a, aj o konsonanto /r/ kovlilo numa ka-l gêr'kur'a (mold., jon. *rêz*, *kêrês* : gêrk. *r'ez*, *kêr'ès*). Kado naj çí-jekh analogija (sar kamel o Borecko), aj êk regularo huladimos maškar subdijalektur'a.

Ama vi and-êl subdijalektur'a kaj **re* > *rê* sajek sî řumínicko vorbi la kombinacijasa *r'e*. Kađa kombinacija avel and-êl bangê formi le vorbengê le sufiksosa *-ar'i*, te-dikhas *kêldêrâr'i*, but.bang. *kêldêrar'èn*. Sostar? Kado sî vušoro te-phenas mišto, kê maj-anglal sas **-arjen*.

Ande řusicko kêldêraricko šib (ande sa-l subdijalektur'a), and-êl neve (řumínicko) vorbi sî vunivar li-duj varijancî: *vârê-so* ~ *vâr'e-so*, *brê* ~ *br'e*. Kadala varijancî, faj-ma, šaj çirden-pe ka hulade řumínicko dijalektur'a.

7 Ankaladimata

7.1 *k'ermò*, *k'ernò*

Ande sa aver vorbi sî-ame *-êrC-*. Sostar naj ***kêrmo*, ***kêrno*? Kado sî kê kadala duj vorbi çirden-pe naj ka **-erC-*, aj ka **-irC-*: Dikhas kado pa aver dijalektur'a (dikh Boretzky 2012: 158, 159), apo le proto-formi kam sas **kirmo* (← mašk-pers. *kirm*), **kirno* (naj êtimono¹⁰).

Ama sostar *k'irvò* aj naj ***k'ervo*? Ande kađa vorba kêrdilisas vare-savi redukcija: ***kirivo* > *kirvo* (dikh Boretzky 2012: 159). Kadala redukcijakê kondiciji çí-hařaras-len, ama žanas o êtimono o iranicko (kurd. *kirîv* 'kirivo').

Sî kado sa vorta, bušol kê ê xronologija kasavi la:

(1) *erC-* > **-rC-*; (2) **-irC-* > *-erC-*; (3) **-iriC-* > *-irC-*.

7.2 *ph'êrdo*

Le participur'a tiposkê **pherdo* naj-len and-êl akanune dijalektur'a reflekso kata si-labako **r*, kê von naj purane: von lašarde le anda prezento le verbosko (*pheràv*). Sa

10 O Borecko (2012: 57) hramol pur.-ind. **kīrṇ-*, ama kado naj vorta, kê sas-kê-del ***kin-*.

kasave sí le particípura *kerdo > kæld. kêrdò, *serdo > kæld. sêrdò, kaj akana lende kodo cí-dicol, sí-len /ê/ ande rêdêcina kaj cí-cirdel-pe ka silabako *ɽ (aj kêrdilo najis le konsonantoskê)¹¹.

7.3 putêr, mutêr, bistêr

Le verbur'a putrêl, mutrêl aj bistrêl (~ bistrêl) sí-len -Cr- and-o prezento aj -Cêr- and-o imperativo, particípo aj preterito: bistêr, bistêrdò, bistêrdà aj k.m.i. O prezento sí regularo:

vi + smarati	> *bi-sarað	> *bisrel	> *bistrel	(mold., jon. bistrêl)
*mûtr-...	> *muttVr (?)		> *mutrel	(mold., jon. mutrêl)
?	> *puttVr (?)		> *putrel	(mold., jon. putrêl)

Le particípura sí analogijakê – ê baza + *-t- > -d-: *bi-str + d-o = *bistrdo aj k.m.i. Kathe la silabako -CrC- sí sajek sar -CrV- and-o prezento. Sa kaða and-o imperativo: *bistr. Kathe ček-data nas ê kombinacía **ter-, kaða kê la fonetika kathe naj problemi.

7.4 pêř

Kaða vorba cirdel-pe ka varê-savi *peřta-, aj pe kak stadija sas *perr. Kathe sí-ame ê kombinacía -erC- kaj, sar phendam, del la silabakê -rC-, kaða kê *perr > *přr > kæld. *pêř > pêř. Apo kaða vorba naj éaco ankaladimos.

7.5 vêř, zêvêli aj ê polekra le konsonantoski /v/

Numa ande duj vorbi vêř aj zêvêli sí /vê/ aj naj /v'e/. Te-hařaras kado, trubul te-žanas katar avel o konsonanto /v/ and-êl akanune řomane dijalektur'a (and-êl indicko vorbi) – mařkar duj vokala:

*m	
hima- <हिमं>	> iv; hemantá- <हेमन्तं>
kōmalá- <कोमलं>	+ -aka > *kořalo > kovlò
*karāmi	> *karāβ > kæld. kêrāv (1.jek.)

11 Naj numa kê cí-cirden-pe ka-1 pur.-ind. particípura (te-cirdino-pe o particípo kêrdò ka pur.-ind. křta-, sas-k-avel **kilo), ama cí ka-j pur.-řomaji vr'am'a (te-avilino o particípo pherdo phuro, apo and-êl akanune kæld. dijalektur'a sas-k-avel **phêrdò). Vuni sřarde cí-dikhle kaða dela, te-dikhas Matras (2000: 39).

*p

šapátha- <शपथ°> > soyèl; ápara- <अपर°> > ayèr
 gupháti <गुफति> > *khuβati > khuyèl (T: 4205), *supati > soyèl (T: 13092)
 āpayati <आपयति> > ayèl (T: 1200), *dārā-pajā-ti > darayèl (Bubenik 1996: 121)

*u, *h, *k, *g, *b(h) > *u

ašel angla *ā:

*uādrV-bhāuāmi > *bāri-ūōuāβ > kæld. bar'uvàv

ašel angla le agorêsko *a- > Ø:

jūka- <यूक°> > *juua > kæld. žuv

uiiāhā- <विवाह°> > *bijāua > bijav (kæld. ab'av)

perêl angla *a > e:

*uādrV-bhāuati > *bāri-ūōuad > *bārjouel > bar'òl

*deuata- > *deuad > *deuel > *deel > kæld. del (ama ... > *deueles > *deules > devlès)

dīuasā- <दिवस°> > *diuas > *diues > *diès > *djes > kæld. des (ande but dijāl.: g'ès)

Apo dikhas kê ê kombinacija *ue and-o maškar la vorbako ček-data cí-del ê akanuni kombinacija **ye. Voj sadajek cirdel-pe ka *βe < *mV, *pV. Ama sî vorbi kaj -ye sî res-titujime la analogijasa, te-dikhas:

lōhá- <लोह°> > *lou (?) + -aka > lovò; but. *loue > *lo (bimukli forma) ⇒ loyè (sar lovò)
 náua- <नव°> > *neu (?) + -aka > ñevò; but. *neue > *ne (bimukli forma) ⇒ ñevè (sar ñevò)

Aj ande la vorbako astarimos sadajek u- > b-:

uāṭi <वाटी> > *bāṭi > bar, *uarVša- > *barVš > kæld. bēš, uṭti- <वृत्ति°> > *butti- + *-ka > buti

Êta, kana le proto-řom sas and-o kontakto le iranickone šibenca, lende ande la vor-bako astarimos sas numa *b-. Aj atunčí von line vunžile anda-j maškar-persicko šib ê vorba *uēš [wēš] (kaj sīkadol and-êl tekstur'a le sufiksosa -a(g), transkribujime wēšag ande Mackenzie 1986: 90). Pala kodo ka-l řom and-o maškar la vorbako nakhle le pařuglimata *-βa- > *-βe- > -ve- (kæld. ye), aj ê phuri kombinacija *-ua- (> *-ue-) xasajli vor pīcīsarda khê redukcija: *deuad > *deel > del; *deuadas > *deules¹² > kæld. devlès.

12 Či-žanas ê xronologija kadale pařuglimaski, ama gīndisaras kê ande vr'am'a le kontaktoski le personca maj-sas varijanci: *deuδ ~ *douδ (?) > del ~ dol (ka-l gurbetur'a). O reflekso devèl (ande but dijāl.) kam-avel analogijako. Sar te-na-avela, ka-l kælderar'a kado reflekso naj, kađa kê cí-žanas so sas-kê-del: **deyel vor **devèl.

Apo šaj phenas kê le proto-řom avile ande Jevropa do fonemena */β/ (> kêld. /v/ aj /v'/) aj */w/ (> kêld. /v/, numa zurali). Anda kođa sî-ame akana kêld. *věš* (naj ***yeš*), aj ande vuni dijalektur'a **weš* > **woš* > *voš* (ka-l lovar'a aj ka vuni kêldêrar'a, dikh Boretzky 1994: 294).

Ë vorba kêld. *zêvêlî* (rus.-řom. *дзэвэлъи* 'anřê prêžome') avili anda-j armenicko šib, laki řomani proto-forma šaj hramol-pe kađa: **zeweli* (← *ci-žanas* vorta anda *ci* vorba, ama sî mašk.-arm. *zu* <ձու>, gen. **zu(w)i* <ձուի>, *zwi* <զի> 'anřo').

Aver vunžilimata, kaj ande lende sas (mašk.-pers.?) -*b*-, šute-pe ande proto-řomani sistema la fonemasa */β/, te-dikhas:

**tVbar* (nevi-pers. *tabar* <تبر>) → **toβar* > kêld. *toyer*
āsyāb (nevi-pers. *dsyab* <آسیاب>) → **āsīāb* > kêld. *asāv* (ê bangi forma: *asayēs*-)

7.6 Aver pharê vorbi

Ka-l řusicko kêldêrar'a sî jekh řomani (phurikani) vorba: *têrnêhâr*, kaj sî ande late /ê/ kaj *ci*-phenel-pe mišto amar'a teorijasa. Laka dujton'a partaki êtimologija naj žangli, aj laki struktura (trin silabi) sî dosta unikaló. Anda kođa našti phenas khančí pa kađa vorba. Sode ame žanas, ande amarê rusicko subdijalektur'a problemakê vorbi manaj¹³.

Ande Sêrbija (sar hramol o Borecko) o verbo **bešel* (kaj ande Řusíja sî sadajek *b'ešêl*), šaj mothol-pe *bêšêl*. Ame *ci-žanas* sostar. Šaj naj-regularo asimilacíja? O Borecko maj-hramol kê ande jekh anda leskê subdijalektur'a mothol-pe *ternò* (naj *têrnò*). Sar te-na-avela, kado dícol sar influjencíja la sêrboxorvatickon'a šíbaki aj sar xasari-mos la fonemako /ê/. Ande amaro dijaleko kadala fluktuacíji naj, kê la fonologijako šêruno sêmno sî akana and-êl konsonancí, aj naj and-êl vokaľa. O huladimos maškar le kovle aj le dopaš-kovle konsonancí amende manaj (ê fonema /d/ and-êl vorbi *dês* aj *d'el* sî jekh), ama le vokaľa /ê/ aj /e/ sî and-êk sinxrono distribucíja.

13 Ka-l Деметер/Деметер 1990 (jonešti) sî ê vorba *têlunò* <тэлунó>. Le akanune řusicko kêldêrarja *ci-žanen* kođa forma (phenen *têlalunò*). Ë forma <тэлунó> m'al lovaricko (vor sî le avtoron-go athajimos).

8 Le rezultacy

Akana šaj thas ande jekh tabela sa-l řusicko kældêraricko vorbi le refleksonca *e/ê < *e*, kaste-dikhas lengi distribucija:

	*-r-	pala <i>k, kh, g, h, s, z, š</i> <i>ř, x, v (< *y, iran. *w), r</i>	pala <i>b, d, v (< *p, *m), p, ph, m,</i> <i>l, ž, ś, ć, r (gêrk.)</i>
substantivur'a	<i>bêřš, bêrk, phêrnò, kêrkò</i> <i>pêř</i> ama: <i>čer(h)ân</i>	<i>žukêl, šêl, šêrò, šêrànd, šêlò,</i> <i>šêlà, b'ezêx, buzêx, khêr,</i> <i>gêr, rêz, hêr, zên, zêjà, vêš, zêvêli ...</i>	<i>b'eng, b'erànd, des, iv'ènd,</i> <i>b'ezêx, p'elò, ženò, m'el, tov'er,</i> <i>d'el, gêrk. r'ez...</i> aj vi: <i>k'ermò < *-ir-</i>
adjektivur'a	<i>têrnò, têrdò</i>	<i>gêrò (jon.), ankêstò</i>	<i>n'evò, av'èr, godavèr</i> aj vi: <i>k'ernò < *-ir-</i>
verbur'a	analogija: <i>putêr-, mutêr-,</i> <i>b'istêr-</i>	<i>kêràv (aj kêrdò), ažukêràv</i> <i>ingêràv, sêràv (aj sêrdò), khêláv,</i> <i>arêšáv...</i> part. <i>gêlò</i>	<i>ph'eráv (aj ph'èrdo), ph'enáv,</i> <i>m'ekáv, b'ešáv, p'ekáv, p'eráv...</i>
morfemi		<i>-ês, -êl, -ên</i> <i>-ês, -ên</i> <i>-kê, -gê</i>	<i>-[r']-es- < *-rj-ès</i> <i>-es, -el, -en</i> <i>-es, -en</i> <i>-t'e, -dê</i>

Akana šaj phenas kê ê teorija la fonetikaki cí-trubul pařugli anda kođa kê:

1. le ankaladimata, kaj o Borecko našti hařarêlas-len, cîrden-pe ka la silabako *ř, kaj sî te-rekonstrujisaras-les ande proto-řomani vr'am'a¹⁴;
2. ê proto-řomani šib žanelas duj fonemi */v/ < *m, *p aj */w/ < */y/.

14 Kado šaj bušol kê la silabakê *ř ande vuni dijalektur'a, te-dikhas ka-l gurbetur'a, naj lokalo nevimos.

Literatura

- Boretzky, Norbert. 1991. Contact-induced sound change. *Diachronica* VIII/1: 1-15.
- Boretzky, Norbert / Iglă, Birgit 1993. Lautwandel und Natürlichkeit. Kontaktbedingter und endogener Wandel im Romani. Essen: Universität GH Essen, Fachbereich Sprach- und Literaturwissenschaften.
- Boretzky, Norbert. 1994. Romani: Grammatik des Kalderaš-Dialekts mit Texten und Glossar. Wiesbaden: Harassowitz.
- Boretzky, Norbert. 2012. *Studien zum Wortschatz des Romani*. Faber.
- Bubenik, Vit. 1996: The Structure and Development of Middle Indo-Aryan Dialects. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited.
- Mackenzie, David N. 1986. A Concise Pahlavi Dictionary. Oxford University Press.
- Matras, Yaron. 2000. *Romani. A linguistic introduction*. Cambridge University Press.
- Rosetti, Alexandru. 1986. *Istoria limbii române. De la origini pînă la inceputul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- T = Turner, Ralph Lilley. A comparative dictionary of Indo-Aryan languages. London 1962-1966; 1969-1985: <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/soas>.
- Tcherenkov, L.N. 1999. Eine kurzgefasste Grammatik des Russischen Kalderaš-Dialekts des Romani. *Grazer Linguistische Studien*. 51 (Frühjahr 1999).
- Деметер, Р. С. / Деметер, П. С. 1990. Цыганско-русский и русско-цыганский словарь (кэлдэрарский диалект). Под редакцией Л.Н. Черенкова. Москва: Русский язык.
- Ослон, М. В. 2012. Отражение древнеиндийского среднего рода в цыганском. *Вопросы языкового родства* 8: 93-100.
- Ослон, М. В. (avela-1). Язык русских котляров. Грамматика кэлдэрарского диалекта цыганского языка в русскоязычном окружении: [https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Ослон.Язык котляров-молдовая.pdf](https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Ослон.Язык%20котляров-молдовая.pdf).
- Ослон, М. В. (avela-2). Историческая фонетика цыганских диалектов: [https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Pub/Ослон.Историческая фонетика цыганских диалектов.pdf](https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Pub/Ослон.Историческая%20фонетика%20цыганских%20диалектов.pdf).